

R E C E N Z J E

Grzegorz Śnieżko, *Moneta w Polsce za panowania Bolesława III Krzywoustego*, Warszawa 2021: Wydawnictwo Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, cz. I, 330 ss.; cz. II na dołączonej płycie; ISBN 978–83–66463–55–4.

Panowanie Bolesława Krzywoustego stanowi z perspektywy historii pieniądza cezurę w dziejach monarchii piastowskiej. Na przełomie XI i XII w. załamał się import monet pochodzących głównie z Saksonii, a ich funkcje przejęły rodzime produkty¹. Po raz pierwszy wybijane w Polsce denary, a nieco później brakteaty zdominowały obieg kruszcowy. Fakt ten posiadał daleko idące skutki zarówno w dziedzinie gospodarki, jak i w fiskalnym, politycznym oraz ideologicznym wymiarze funkcjonowania państwa w tym okresie. Należy dodać,

że tematyce tej nie poświęcono do tej pory żadnej pełnej monografii, a istniejące biografie władcy korzystają ze źródeł materialnych jedynie w formie pomocniczej, przejmując zresztą ustalenia numizmatyków. Książka Grzegorza Śnieżko, która jest nieco przerobioną wersją jego pracy doktorskiej, wypełnia zatem istotną lukę badawczą.

Pierwsza część monografii składa się ze wstępu i siedmiu rozdziałów. Autor omawia najpierw źródła, metodykę i stan badań, następnie opisuje poszczególne typy, podtypy, odmiany i warianty stemplowe monet oraz analizuje denary i brakteaty. W kolejnych czterech rozdziałach zajmuje się produkcją menniczą, polityką monetarną Bolesława Krzywoustego, próbuje ustalić chronologię poszczególnych typów monet, by wreszcie podjąć tematykę obiegu monetarnego w Polsce piastowskiej.

Druga część na dołączonej płycie ma charakter katalogowy obejmując wykaz

¹ Konteksty i bezpośrednie następstwa tego procesu nie doczekały się w historiografii dogłębnej analizy. Więcej na ten temat czytelnik znajdzie w rozdziale 2 przygotowywanej przez autora tych słów monografii pt.: *Münze als Attribut der ungleichen Entwicklung und konkurrierenden Imitation im mitteleuropäischen Kontext(1000–1300)*.

znalezisk przypisywanych nie tylko Bolesławowi Krzywoustemu, lecz również jego bezpośrednim poprzednikom (Władysławowi Hermanowi i Sieciechowi), współrządcy (Zbigniewowi) oraz najstarszemu synowi księcia (Władysławowi Wygnańcowi). Poza tym czytelnik znajdzie w tej części monografii wykazy wariantów stemplowych monet, ich łańcuchów połączeń oraz analizy składu pierwiastkowego. Ta obszerna dokumentacja posłuży zapewne jako źródło i punkt wyjścia dla dalszych interpretacji.

Na czym konkretnie polega wartość dodana pracy Grzegorza Śnieżko? Dzięki zbadaniu całości dostępnego materiału numizmatycznego (1 881 monet) udało mu się prześledzić łańcuchy powiązań stempli mennicznych. To umożliwiło z kolei oszacowanie rozmiarów i organizacji produkcji, co w przeliczeniu na liczbę ludności Polski w XII w. daje nam pewne wyobrażenie o znaczeniu i roli pieniądza kruszcowego w tej epoce. Jednocześnie następuje kontekstualizacja materiału w postaci skarbów i znalezisk pojedynczych z grodów czy osad. Przy tej okazji odnotujemy, że do tej pory znamy zaledwie dwa depozyty z okresu samodzielnych rządów Bolesława Krzywoustego, których początek zbiegł się chronologicznie z końcem epoki denarów krzyżowych. Zawierają one razem około 5 500 monet. Dla porównania, z okresu 1070–1105/1110 notujemy 61 skarbów z około 41 500

denarami. Same dwa znaleziska służkowskie z początków XII w. obejmowały ponad 20 000 egzemplarzy. Jednocześnie dysponujemy obecnie prawie 300 podtypami i odmianami z łącznej liczby 1 881 zbadanych przez Grzegorza Śnieżko monet Krzywoustego przy 228 podtypach i odmianach z grupy prawie 13 000 zanalizowanych przez Adama Kędzińskiego młodszych denarów krzyżowych². Wyjaśnienie przyczyn tego rozbiegu będzie zapewne przedmiotem przyszłych studiów.

Grzegorz Śnieżko wykazał stopniowe pogarszanie się jakości pieniądza produkowanego przez krakowską mennicę i podaje przekonujące argumenty za tezą, że władca dążył ok. 1120 r. do wymiany monet na szerszą skalę, czyli wprowadził politykę *renovatio monetae* znaną już z innych obszarów. Ustalenie chronologii znanych do tej pory czterech typów denarów i dwóch typów brakteatów pokazuje, jak masowym fluktuacjom podlegało mennictwo Piasta. Jeśli autor ma rację, że prawie połowa z szacowanych przez niego 5 000 000–7 000 000 wyemitowanych przez Bolesława Krzywoustego egzemplarzy przypadła na okres od 1120 do 1136 r., to władca musiał pozyskać w tym czasie nowe zasoby kruszcu. Współgra to z informacjami dotyczącymi lat 20. XII w. o narzuceniu Pomorzanom trybutu w formie srebra i wyjaśnienia, przynajmniej częściowo, motywy ekspansji na Pomorze³.

² Adam Kędziński, *Skarb Służków I. Denary krzyżowe z przelomu XI i XII wieku*, Warszawa 2021, s. 239–244, tab. 1.

³ Na związek między załamaniem się napływu denarów krzyżowych a ekspansją Bolesława Krzywoustego na Pomorze zwrócił uwagę przed paroma laty Dariusz Adamczyk, *Pieniądz czy*

Drugi element poznawczy monografii, który należy uwypuklić, dotyczy polityki fiskalnej. W czasach słabej jeszcze wydolności podatkowej ludności i przy niskim poziomie urbanizacji w Polsce Piastowie szukali dodatkowych źródeł dochodów. Załamanie się dopływu obcej monety umożliwiło monopolizację i kontrolę emisji pieniądza, co z kolei otworzyło przed Bolesławem Krzywoustym nieznaną do tej pory perspektywę. Należy tu dodać, że dysponowanie srebrem było kluczowym elementem sprawowania władzy. Hojność księcia, jak podkreśla autor, „nie była bowiem działaniem altruistycznym, ale nastawionym na osiągnięcie określonych zysków [...] Władca rozdając dary, budował swój prestiż i pozycję, tworzył system relacji z poddanymi oparty na zależności i lojalności pobudzanych zobowiązaniem do zrewanżowania się księciu.“ (s. 198). Śnieżko wychodzi więc poza wymiar czysto numizmatyczny wciągając do swoich interpretacji ustalenia socjologów i antropologów. Warto by było prześledzić te mechanizmy w sposób bardziej systematyczny zadając sobie pytanie, jak fluktuacje w dostępie do zasobów kruszcowych kształtowały politykę Bolesława Krzywoustego wobec szeroko rozumianych elit.

Wreszcie na uwagę zasługuje, już nieco bardziej znany w literaturze przedmiotu, wymiar ideologiczny przebadany na podstawie ikonografii i legend monet oraz wydarzeń poli-

tycznych wymienionych w źródłach pisanych. Odzwierciedlają je w ciągu chronologicznym cztery typy denarów i dwa typy brakteatów przedstawiających przemiany sytuacji i pozycji księcia. Ikonografia obrazuje zatem w sposób bezpośredni pewne aspekty kultury politycznej w 1. połowie XII w.

Największym atutem rozprawy jest jej wielopłaszczyznowość. Łączy ona drobiazgową analizę monet Bolesława Krzywoustego, to jest ich wyobrażeń i inskrypcji, z wynikami próbek metalograficznych, metrologią oraz łańcuchami połączeń stempli. Autor nie ogranicza się przy tym do przedstawienia wyciągniętych wniosków jedynie na poziomie numizmatycznym, lecz wplata je umiejętnie w interpretację szerszych procesów historycznych. Dzięki temu monografia Grzegorza Śnieżko wnosi spory wkład do rozszerzenia naszej wiedzy o obiegu pieniężnym i jego polityczno-fiskalnych uwarunkowaniach w 1. połowie XII w., na tle środkowoeuropejskim. Zainteresuje ona zapewne również historyków i archeologów, aczkolwiek „przebijanie” się przez masę zaprezentowanego materiału w formie diagramów, tabel, łańcuchów połączeń stempli czy fotografii będzie nie lada wyzwaniem dla wielu czytelników.

Dariusz Adamczyk

DOI: 10.24425/wn.2023.148065

strategiczny instrument władzy? Obieg kruszcu w społeczeństwie piastowskim przełomu XI i XII wieku, załamanie w dopływie denarów z Saksonii a ekspansja Bolesława Krzywoustego na Pomorze, Przegląd Zachodniopomorski 32/2, 2017, s. 143–167, zwłaszcza s. 160–161.